

Nordiskt samarbetsprogram för miljö och klimat 2019-2024

- godkänt av MR-MK i skriftlig procedur den 17 augusti 2018

Förord

Det är med glädje jag skriver förordet till detta nya samarbetsprogram som ska styra och vägleda vårt nordiska samarbete fram till 2024. Vi lever i en tid av snabba förändringar och stora kontraster. Å ena sidan ser vi en allt större internationell samling kring genomförandet av Agenda 2030, Parisavtalet och andra centrala internationella avtal på miljöområdet. Vi ser också en ökad vilja från näringslivet och andra aktörer att gå före i den gröna omställningen. Å andra sidan ser vi en ökad polarisering mellan länder och en ovilja hos vissa att visa ledarskap och vidta nödvändiga åtgärder. Samtidigt blir effekterna av klimatförändringarna och den snabba takten i förlust av biologisk mångfald allt mer uppenbara.

De nordiska länderna har under en lång tid visat att ett nära miljö- och klimatsamarbete både på politisk nivå och på expertnivå kan göra skillnad. Under det föregående samarbetsprogrammet har vi tillsammans drivit på för att få Parisavtalet på plats. Vid UNECE:s konferens "Environment for Europe" som hölls i Batumi juni 2016 gjorde de nordiska länderna ett gemensamt utlåtande och åtagande inom "Batumi Action for Clean Air". Länderna gjorde också ett gemensamt uttalande till Ramsarkonventionen 2015 om vikten av att bevara våtmarkernas funktion för klimatet och den biologiska mångfalden.

Vi var tidigt ute och identifierade problemen med plast genom ett nordiskt plastprogram 2017-18. Vi har bidragit till EU:s arbete med en strategi för en giftfri miljö, bland annat genom att göra inspel till kommissionen med utgångspunkt i vår nordiska handlingsplan för hållbara textilier. Detta påverkansarbete har varit ett bidrag till beslutet i EU om att förbjuda ett antal särskilt farliga ämnen i textilier. Projektet 'Green to scale' som visar på möjligheter att minska utsläppen av växthusgaser genom nordiska gröna lösningar har fått internationell uppmärksamhet liksom arbetet med att stödja utfasning av subventioner till fossila bränslen.

Under år 2017-18 genomfördes en genomlysning av det nordiska miljö- och klimatsamarbetet ledd av den tidigare norska klimat- och miljöministern Tine Sundtoft. Hon har presenterat 12 rekommendationer som vi behöver analysera vidare i genomförandet av detta nya program.

Klimatet är en av mänsklighetens största utmaningar. De nordiska länderna har under en lång tid visat på att det går att förena en kraftfull klimatpolitik med bibehållen välfärd och konkurrenskraft. Det budskapet behöver fortsatt spridas. Alla de nordiska länderna har nu klimatlagar och flera har klimatpolitiska ramverk med långsiktiga mål. Vi ser därför behov av ökat erfarenhetsutbyte under kommande år. Vi vill också gemensamt bidra till ett ambitiöst genomförande av Parisavtalet och fortsatt visa ledarskap. Under det svenska ordförandeskapet 2018 genomfördes ett högnivåmöte med näringslivet. Företagen välkomnar höga mål och långsiktiga och gemensamma regelverk för att driva på omställningen. De efterlyste ett fortsatt och ökat nordiskt ledarskap nationellt, i EU och internationellt. Om inte vi i Norden kan gå före och visa att det är möjligt - vilka ska då göra det?

Våra ekonomier är fortfarande i alltför hög utsträckning uppbyggda kring snabb förbrukning av råvaror. Hållbarhetsmål 12 i Agenda 2030 om hållbar produktion och konsumtion utgör en utmaning. Cirkulär ekonomi är därför ett prioriterat tema i detta samarbetsprogram. Vi förstärker också insatserna mot tillflödet av plast och mikroplast till hav och kust och på att minska plastens negativa miljöpåverkan. Det nordiska samarbetet ska även fortsatt bidra till övergången till en giftfri miljö för våra medborgare och miljömärket Svanen ska vara ett starkt nordiskt varumärke.

Våra länder urbaniseras i snabb takt och hållbar stadsutveckling blir allt viktigare. Vi inleder därför ett närmare nordiskt miljösamarbete om hållbara städer.

Ekosystem på land och hav är satta under hård press, såväl i våra nordiska länder som i övriga världen. Utarmningen av den biologiska mångfalden måste hejdas och vändas. Det nordiska samarbetet bidrar aktivt till att stoppa förlusterna, bland annat i arbetet under konventionen för biologisk mångfald. FN:s havskonferens har satt fokus på havsmiljön och det nordiska samarbetet har en viktig roll i att stärka den ekosystembaserade förvaltningen av havet. Effekterna av ett förändrat klimat på biologisk mångfald och hav lyfts fram tydligare i samarbetet.

Med detta nya samarbetsprogram vill vi fortsätta att stärka det nordiska samarbetet och de nordiska ländernas röst i världen.

Karolina Skog
Sveriges miljöminister

1. Inriktning för det nordiska miljö- och klimatsamarbetet

De nordiska länderna kommer att

- Samarbeta inom miljö- och klimatpolitiken för att bidra till en hållbar utveckling i Norden, inom EU/EES och globalt
- Samarbeta i internationella förhandlingar och aktivt verka för ett ambitiöst genomförande av internationella miljö- och klimatavtal. Parisavtalets ambitiösa genomförande ska vara ett viktigt fokus
- Bidra till att förstärka genomförandet av de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030
- Arbeta för att det miljö- och klimatpolitiska regelverket i EU förstärks
- Verka för att stoppa förlusten av biologisk mångfald och arbeta för en hållbar förvaltning som säkrar de nordiska naturvärdena
- Verka för en cirkulär ekonomi och bidra till att konsumtion och produktion sker inom ramen för naturens gränser
- Verka för att minimera riskerna för människa och miljö orsakade av kemiska ämnen och kemikalier i produkter
- Arbeta för att tillförseln av plast och mikroplast till havet upphör
- Verka för att Norden fortsatt är en föregångsregion för nya innovativa lösningar som kan förbättra miljön
- Arbeta för att ta vara på och förstärka synergier med andra sektorer och ämnesområden

1.1 Nordisk nytta och mervärde

De nordiska länderna har under lång tid samarbetat inom miljö- och klimatpolitiken och länderna ses av många som föredömen på området. Nordisk samverkan fortsätter att utvecklas och är inriktad på att stödja den gröna omställningen av våra samhällen. Insatserna ska vara strategiska och inriktade på sådant som ger ett nordiskt mervärde. Den nordiska nyttan innebär att länderna i samverkan ofta åstadkommer ett bättre resultat än var och en för sig. I det nordiska samarbetet är vägen från förslag till handling kort. Det kan gälla samverkan i det internationella arbetet eller att gemensamt ta sig an specifikt nordiska utmaningar, till exempel effekterna av klimatförändringar i Norden och att slå vakt om nordiska naturvärden och ekosystem som ger betydande ekosystemtjänster till våra samhällen. Samarbetet fungerar som stöd och komplement till policyutveckling

nationellt, i EU och globalt. Arbetet ska vara långsiktigt framåtsyftande och samtidigt beakta det som tidigare gjorts i det nordiska samarbetet. Barn och ungas perspektiv och jämställdhet är viktiga i det nordiska miljö- och klimatsamarbetet. De nordiska länderna ska fortsätta att genomföra innovativa, långtgående och praktiskt genomförbara lösningar som minimerar negativ miljö- och klimatpåverkan. Gemensamma nordiska insatser för att främja hållbarhetslösningar kan stärka profileringen och positioneringen av Norden.

Nordisk miljömärkning med Svanen ska fortsatt främja hållbar konsumtion och produktion. Det är viktigt att se miljöeffekterna ur ett livscykelperspektiv och längs hela värdekedjan. Det nordiska samarbetet ska lyfta övergripande och tvärgående teman inom flera sakområden och över sektorsgränser. Att se samlat på ett tvärsektorieellt område ger en bättre bild av helheten. Detta gäller inte minst inom områdena energi och transport, hållbar stadsutveckling samt skogs- och jordbruk. Under den föregående programperioden inleddes specifika samarbeten kring plast och textilier. Under detta samarbetsprogram bör liknande satsningar på politiskt prioriterade områden övervägas.

Alla nordiska naturtyper och samhällen behandlas i det nordiska samarbetet. Det är bland annat angeläget att samarbeta om resursförvaltning och med erfarenhetsutbyte när det gäller nordiska småsamhällen.

1.2 Aktivt internationellt arbete och partnerskap

Det globala arbetet för att åstadkomma en hållbar utveckling är i en genomförandefas. Agenda 2030 och dess hållbarhetsmål skapar möjligheter för ett samlat arbete för hållbar utveckling där de nordiska länderna ska fortsätta att vara aktiva. Miljö och klimat har stor betydelse för målen. Vikten av samverkan över nationsgränser blir också alltmer tydlig och avgörande. De globala målen om hållbar konsumtion och produktion (SDG12), klimat (SDG13), hav (SDG14) och biologisk mångfald (SDG15) är särskilda utmaningar ur ett nordiskt perspektiv.

De nordiska länderna ska tillsammans fortsätta att vara pådrivande i internationella förhandlingar bland annat genom att fördjupa kunskapsunderlaget och väcka nya frågeställningar. Inom områden som luft, kemikalier och avfall, klimat och hav har ett gemensamt nordiskt agerande inneburit att internationella överenskommelser kunnat träffas som medfört en bättre miljö – globalt och för invånarna i Norden. Ett ambitiöst genomförande och utveckling av stora internationella avtal ska prioriteras under perioden. Särskilt viktiga forum där de nordiska länderna tillsammans kan göra skillnad är i FN-systemet, i EU och i OECD. De nordiska länderna ska också bidra till att skapa förutsättningar för genomförande i andra länder, exempelvis genom erfarenhetsutbyte och kunskapsöverföring.

De snabba miljö- och klimatförändringarna i Arktis är en global väckarklocka. Det nordiska samarbetet ska bidra till att ta fram väl underbyggd ny kunskap om framför allt effekterna av klimatförändringarna och konsekvenserna av de föroreningar som drabbar Arktis. Denna kunskap ska i sin tur användas som stöd för väl underbyggda politiska beslut. Viktigt är också att stödja miljösamarbetet i Barentsområdet. Det är angeläget att ta tillvara synergier mellan olika politiska organ i det nordliga området.

De nordiska länderna har genom många år av aktivt internationellt miljöarbete skapat sig omfattande erfarenhet på området. För att öka förståelsen för andras positioner och öka kunskaperna i sakfrågorna är det grundläggande med dialog och samverkan med andra länder.

1.3 Starkare miljö- och klimatpolitik i EU/EES

De nordiska ländernas agerande inom EU/EES har bidragit till en ambitiösare miljölagstiftning, till exempel på kemikalieområdet. De nordiska länderna ska fortsätta att samarbeta för att stärka EU:s miljö- och klimatpolitik.

Nordiskt samarbete om genomförande av EU-regler och program ger en bättre anpassning till nordiska förhållanden och bidrar i många fall till en effektivare användning av resurserna och en bättre framförhållning.

De nordiska länderna ska vara pådrivande för genomförande av EU:s sjunde miljöhandlingsprogram och aktivt verka för att det åttonde programmet innehåller en starkare miljöpolitik för EU.

1.4 Ökad kunskap och kompetens

De nordiska länderna ska också gemensamt arbeta för att bygga upp och dela kunskaper på områden där det handlar om att identifiera nya problem eller att hitta bra metoder för att förverkliga gemensamma miljöambitioner samt understödja en kunskapsbaserad förvaltning. Kunskap och kompetens är en förutsättning för att individer, organisationer och företag ska kunna bidra till samhällets omställning.

Nordisk samverkan ska också bidra till att underlätta för företag, kommuner, organisationer och individer i de viktiga val i vardagen som har stor betydelse för vårt klimat och vår miljö. Engagemang och medverkan av näringsliv, akademi och civilsamhälle på lokal, regional och nationell nivå krävs för att möjliggöra en grön omställning av nordiska samhällen.

Området miljö och klimat är under ständig utveckling med nya frågeställningar, problem och lösningar. Framtagandet av ny kunskap och innovationer är avgörande för framtiden. Det gäller teknik och naturvetenskap men också samhällskunskap och humaniora samt tvärgående frågor. Ökad kunskap behövs om hur åtgärder för att förbättra miljön påverkar olika individer och grupper. Barnen är särskilt känsliga och att minska påverkan på dem ska vara ett viktigt fokus.

Ökad kunskap om digitalisering behövs för att belysa möjligheter och risker. Digitalisering kan skapa nya möjligheter för resurseffektivisering och främja en hållbar konsumtion. Samtidigt kan digitalisering och delningsekonomi leda till nya mönster för konsumtion, handel och resor som kan ha både en positiv och en negativ klimat- och miljöpåverkan. Offentliga åtgärder behöver utformas så att digitaliseringens möjligheter tas tillvara och dess risker minimeras.

2. Cirkulär ekonomi

Mål

- Nordiskt samarbete har bidragit till att väsentliga steg har tagits för att sluta kretsloppen och göra dem giffria och resurseffektiva
- Nordiskt samarbete har bidragit till att minska uttaget av ändliga resurser, minska avfallsmängderna och öka användningen av avfall som resurs
- Nordiskt samarbete om styrmedel för grön omställning och cirkulär ekonomi har stärkts
- Nordiskt samarbete har bidragit till att plast i största möjliga grad ingår i en cirkulär ekonomi och inte tillförs miljön

Dagens användning av råvaror och energi innebär en belastning på jordens begränsade resurser och är ett hot mot människan och miljön. Det behövs en cirkulär ekonomi där man redan på planeringsstadiet arbetar för att minimera resursanvändningen. Samhällsutvecklingen behöver inriktas på att sluta kretsloppen, att använda förnybar energi och förnybara råvaror och att tillämpa resurseffektivitet i alla led. Ekodesign är ett viktigt verktyg. Produkter behöver utformas så att de blir möjliga att återanvända, återvinna, dela och reparera. Avfall och energi ska nyttjas på ett effektivare sätt. En grundläggande förutsättning för resurseffektiva kretslopp är att särskilt farliga ämnen fasas ut.

Det är angeläget att analysera produkternas miljö- och klimatpåverkan längs med hela värdekedjan. I detta bör miljöpåverkan i andra länder som orsakats av vår konsumtion ingå.

De nordiska länderna ska medverka till att målen i Agenda 2030 och andra internationella målsättningar om hållbar konsumtion och produktion nås. Länderna ska bidra aktivt till att stärka EU:s processer för en cirkulär ekonomi och arbeta för ett ökat utbyte med andra länder genom att bland annat visa på goda exempel. De nordiska länderna ska bidra aktivt när det gäller arbetet i EU för att minska plastens negativa miljöpåverkan.

2.1 Hållbar konsumtion och produktion

Under perioden prioriteras att

- bidra till att stärka utvecklingen av design för att främja långlivade, resurssnåla, giffria och återanvändbara produkter
- stärka Svanen så att den tillsammans med EU-blomman effektivare kan skapa positiva miljöeffekter genom ökat utbud och efterfrågan av miljömärkta varor och tjänster
- arbeta för ökad information till och utvidgat samarbete med och mellan företag om nya affärsmodeller och bästa teknologi i syfte att uppnå en cirkulär ekonomi

Konsumenter och användare utgör en stark kraft för att minska miljöpåverkan. Det nordiska samarbetet bidrar till utveckling av hållbar konsumtion och hållbara livsstilar. Nordiskt samarbete kan bidra till ökad kunskap om miljöeffekterna i hela livsrytmen och också bidra till förbättrad kommunikation om dessa frågor mellan köpare och säljare. Viktiga områden att arbeta med är bland annat livsmedel, transporter och boende. Arbetet bör beakta olika gruppers konsumtionsmönster.

Det nordiska miljömärket Svanen bör utvecklas vidare tillsammans med EU-blomman. Allt fler varor och tjänster har certifierats av Svanen och nu även fondförvaltning. Denna ökning bör fortsätta. Klimatpåverkan är en viktig parameter i Svanens utveckling som bör förstärkas. Svanen kan bidra till att den cirkulära ekonomin stärks, till exempel genom kriterieutveckling, genom att bli mer kommunikativ och genom ökad digitalisering.

Grön offentlig upphandling och investeringar är väsentliga styrmedel för att främja innovativa produkter, systemlösningar och tjänster med hög miljöprestanda. Förbättrade kriterier och standarder är viktiga instrument för att nå en mer hållbar produktion och konsumtion. Framöver är det även viktigt att se på den offentliga upphandlingens påverkan och miljöeffekter. Nordiskt samarbete bör fortsätta att arbeta med att bland annat vidareutveckla lämpliga metoder och kriterier och dela goda exempel inom området grön offentlig upphandling. Miljömärkningens roll inom grön offentlig upphandling bör också stärkas.

Tjänster utgör en växande andel av ekonomin. För att fler aktörer ska kunna tillgodogöra sig de fördelar som delning, reparation, samägande och samåakande innebär behöver det nordiska samarbetet utveckla bättre kunskap om dessa företeelser.

Genom spridning av kunskap om nya hållbara affärsmodeller och miljölösningar kan nordiska företag kombinera konkurrenskraft med miljöhänsyn. Arbetet med Best Available Technology (BAT) - särskilt inriktat på små och medelstora företag är viktigt.

Nordiska företag har i många fall en mycket hög effektivitet när det gäller energi och andra insatsvaror och driver utvecklingsarbete med nya hållbara produktionsmetoder. Ett nordiskt samarbete om ekodesign bidrar till innovation och ökat resursutnyttjande i regionen. Samarbete och erfarenhetsutbyte kring olika styrmedel och stödinsatser för att åstadkomma en cirkulär ekonomi är viktigt, till exempel hur olika företag eller kommuner och företag samverkar för att nyttja varandras resurser med nya systemlösningar i en så kallad industriell symbios.

2.2 Resurseffektiva och giftfria kretslopp

Under perioden prioriteras att

- **förstärka arbetet för att förebygga och minimera mängden avfall, öka återanvändningen och materialåtervinningen**
- **arbeta för att utveckla innovativa och konkurrenskraftiga lösningar på avfallsområdet i Norden**
- **arbeta strategiskt för att fasa ut särskilt farliga ämnen och minska riskerna med farliga ämnen**

Avfallshierarkin ska användas i hela samhället. Övergripande gäller att uppkomst av avfall ska förebyggas, både i mängd, farlighet och för att undvika negativ påverkan på hälsa och miljö. För avfall som uppstår är utgångspunkten att avfall i första hand ska förberedas för återanvändning, i andra hand materialåtervinnas, i tredje hand återvinnas på annat sätt och i sista hand bortskaffas. Nedskräpning ska motarbetas.

Material behöver produceras på ett mer hållbart sätt, kretsloppen göras fria från farliga ämnen och materialåtervinning möjliggörs och bli säker. Det behövs ytterligare insatser för att skapa marknader för återvunnet material. Det gäller till exempel att främja utvecklingen av nya innovativa lösningar, bland annat för återvinning. Vidare är det värdefullt att utveckla kriterier för återvunnet material, med målet att materialet uppfyller samma höga och likvärdiga krav på innehåll av farliga ämnen som nya material inom respektive användningsområde.

Inte minst ur ett globalt perspektiv behövs samarbete längs hela värdekedjan så att bästa resursanvändning åstadkoms och förluster minimeras. Vidare behöver samarbetet mot illegal avfallshantering och gränsöverskridande avfallstransporter stärkas.

För att reducera de negativa effekterna av plast, bland annat mikroplast, bör det nordiska samarbetet om plast fortsätta.

2.3 Hållbara städer

Under perioden prioriteras att

- **stärka erfarenhetsutbyte och samarbete kring nordiska lösningar för en hållbar stadsutveckling**
- **verka för att nordiska städer utvecklas socialt, miljömässigt och ekonomiskt för att bidra till att genomföra FN:s Nya Urbana Agenda och EU:s Urbana Agenda**

Hållbar stadsutveckling utgår från en helhetssyn på staden. Den omfattar insatser och integrerade lösningar för planering och byggande/konstruktion av infrastruktur och byggnader som i sin tur bidrar till ökad hållbarhet och goda livsmiljöer. Hållbara transportlösningar och klimatsmart mobilitet är en viktig del av stadsutvecklingen. Överflyttning av persontransporter från personbil till andra färdmedel, såsom gång-, cykel- och kollektivtrafik samt byte till förnybara drivmedel och el kan minska resandets miljö- och klimatpåverkan och samtidigt åstadkomma bättre luftkvalitet och mindre buller. Samarbetet bör ta i beaktande olika gruppers resmönster. Ökad stadsgrönka med fler parker och närhet till friluftsområden och resilienta ekosystem kan ge ökade förutsättningar för klimatanpassning och förbättrad livskvalitet. Tillgången till goda ljudmiljöer behöver beaktas mer. De nordiska länderna har många likheter när det gäller samhällsstruktur och urbana utmaningar. Länderna kan lära av varandra för att hitta de bästa innovativa lösningarna och styrmedlen för att lösa klimat- och miljöutmaningarna i våra städer. Nordiskt samarbete om hållbara städer kan bidra till att lösa klimatutmaningar och nå framsteg i genomförandet av Agenda 2030, FN:s Nya Urbana Agenda samt EU:s Urbana Agenda.

2.4 Att åstadkomma en grön omställning i Norden

Under perioden prioriteras att

- medverka till en gemensam och internationell metodutveckling kring mått på konsumtionens effekter på miljö och klimat
- utveckla det nordiska samarbetet och erfarenhetsutbytet om styrmedel och åtgärder för grön omställning
- stödja och delta i dialog kring utvecklingen av finansieringslösningar för en grön omställning

De nordiska länderna visar att det går att begränsa utsläppen och ändå ha en god ekonomisk utveckling. Samtidigt har ökande konsumtion i hög utsträckning skett genom import av produkter som ger negativa miljöeffekter i andra länder. Ökade internationella transporter med fossila bränslen påverkar också på miljö och klimat negativt. Arbetet med att hitta nya sätt att mäta de samlade effekterna och komma bort från en ensidig användning av gamla välfärdsåtgärder bör fortsätta i samarbete med OECD och EU. Det är viktigt att bidra till arbetet i EU när det gäller utveckling av miljöavtryck (PEF/OEF).

Finansieringsströmmar behöver styras om mot miljö- och klimatvänliga investeringar för att dels åstadkomma en grön omställning, dels finansiera innovativa lösningar som ses som riskfyllda ur ett traditionellt finansieringsperspektiv. Detta kräver nytänkande inom finanssektorn och eventuellt också nya eller förändrade offentliga insatser. Det nordiska samarbetet bör utvecklas vidare i syfte att identifiera problem, lösningar och möjliga stödjande insatser. Hållbarhetskontroller av tredje part, marknader för gröna obligationer, grönt sparande och innovationsupphandlingar kan vara möjliga insatser. De nordiska finansieringsinstitutionerna NEFCO, NIB och NDF kan fortsatt spela en viktig roll i den gröna omställningen vilket bör klarläggas i samråd med berörda sektorer.

De nordiska länderna har långvariga och framgångsrika erfarenheter av användning av ekonomiska styrmedel och andra marknadsbaserade styrmedel, samt av samverkan kring dessa frågor. Det är angeläget med ett fortsatt samarbete kring styrmedel för att åstadkomma en hållbar utveckling, inklusive certifiering, utbildning, nudging samt annan typ av kommunikation. Integrering av miljöhänsyn i offentlig verksamhet liksom inom näringslivet behöver utvecklas för att förebygga negativ påverkan på miljö och klimat.

3. Klimat och luft

Mål

- De nordiska länderna har bidragit till ett ambitiöst genomförande av Parisavtalet för att kunna nå målen om att hålla den globala uppvärmningen under två grader och helst under en och en halv grad
- De nordiska länderna är fortsatt föregångare i den omställning som är nödvändig för att uppfylla Parisavtalets mål genom ambitiösa mål och åtgärder
- Det nordiska samarbetet har inriktats på att vara pådrivande i luftvårdskonventionen, i EU/EES och nationellt för att fortsatt minska utsläppen av miljö- och hälsovådliga luftföroreningar inom hela UNECE-området
- De nordiska länderna har varit pådrivande för att bättre tillvarata synergier genom ett ökat integrerat arbete på luft- och klimatområdet

Klimatförändringen är en av mänsklighetens största utmaningar. Världens utsläpp av klimatgaser måste snabbt minska kraftigt. Växthusgaserna ackumuleras i atmosfären under lång tid vilket innebär att världens nettoutsläpp måste ner till noll och även negativa utsläpp förväntas behövas på sikt om temperaturmålen i Parisavtalet ska nås. Samhällena behöver samtidigt anpassas till ett förändrat klimat så att sårbarheten minskar. Utsläppen av luftföroreningar måste också nedbringas av klimat- och hälsoskäl.

Åtgärder inom klimat- och luftområdet går ofta hand i hand. Luftföroreningar och klimatförändringar har många gånger gemensamma orsaker och gemensamma lösningar som ofta är kopplade till förbränning av fossila bränslen. Det är viktigt att klarlägga dessa samband ytterligare och hitta gemensamma åtgärdsprogram. Särskild uppmärksamhet behövs på området luftföroreningar och hälsa där en minskning av partiklar, sot och kväveföreningar i luften är viktigt. De nordiska länderna bör dessutom bidra till att främja en utveckling av nya drivmedel och transportlösningar samt en omställning till mer effektiv fordonsdrift med minskade utsläpp.

Det krävs resoluta åtgärder och konkurrenskraftiga lösningar såsom fortsatt vidareutveckling av ny innovativ och hållbar teknik. De nordiska länderna har särskilt goda förutsättningar som bör upprätthållas och förstärkas: den gemensamma elmarknaden, vattenkraften som är en stor andel av energiförsörjningen, teknik för vindenergi, solenergi, bioenergi och geotermi. Marknaden för elbilar utvecklas i hög takt och andelen företag i Norden som utvecklar ny teknik ökar kontinuerligt. De långa avstånden och det kalla klimatet skapar särskilda utmaningar. Det finns ett gemensamt behov av att utveckla användningen av biomassa för energi och till material samtidigt som den biologiska mångfalden och kolsänkan vidmakthålls. Ökad kunskap behövs kring insatser för att minska utsläppen från organogena jordar och för att öka kolinlagringen i mark. Allt fler nordiska medborgare bor i städer och en hållbar stadsutveckling är nödvändig för att få bättre luftkvalitet och lösa klimatutmaningen. För att minska utsläppen av växthusgaser behöver nya material och mer effektivt användande av resurser för den bebyggda miljön utvecklas. Många energiintensiva industrier med stor innovativ kraft och särskilda utmaningar finns i Norden. Genom cirkulär ekonomi kan klimatnytta nås. Internationellt kan de nordiska länderna visa exempel på samarbeten. Det kan bland

annat ge konkurrensfördelar och visa att omställningen kan gå både fortare och vara billigare än vad man tidigare trott.

Norden ska fortsätta samarbeta i internationella förhandlingar om klimat (särskilt UNFCCC) och om luft (särskilt CLRTAP) samt arbeta med gemensamma insatser som bidrar till framsteg i förhandlingsarbetet.

De nordiska länderna stödjer klimatforskning och faktabaserad politik utifrån bästa tillgängliga vetenskap. De ska därför fortsatt stödja FN:s klimatpanel (IPCC) både ekonomiskt och genom forskarinsatser. Länderna bör tillsammans särskilt prioritera kommunikativa insatser för att sprida IPCC:s centrala slutsatser såväl i Norden som i resten av världen. De nordiska länderna bör också aktivt satsa på forskning om klimatförändringarna, hur dessa kan begränsas och hur klimatrobusta samhällen bäst skapas.

3.1 Parisavtalet¹ och det globala klimatarbetet

Under perioden prioriteras att

- **arbeta för ett ambitiöst genomförande av Parisavtalet, såväl vad gäller utsläppsbegränsningar, klimatanpassning som finansiering**
- **arbeta för att de samlade klimatåtagandenas ambitionsnivå höjs över tid i linje med Parisavtalets ambitionsmekanism**
- **bidra till att ett robust regelverk för Parisavtalet utarbetas, genomförs och vidareutvecklas för transparensramverket (MRV) och den globala översynen 2023**
- **fortsätta visa ledarskap och samarbeta för att förstärka klimatomställningen i Norden, inom EU och globalt**

Parisavtalet skapar förutsättningar för ett globalt arbete som successivt ska minska de globala klimatutsläppen. De nordiska länderna spelade en pådrivande roll i arbetet med att åstadkomma Parisavtalet och behöver nu verka för ett ambitiöst genomförande av Parisavtalets parter. Ett robust regelverk är nödvändigt för systemets trovärdighet och de nordiska länderna ska verka för att ett robust transparensramverk kommer på plats, genomförs och vidareutvecklas. Det tidiga ikraftträdandet av Parisavtalet styr parterna mot att tidigt påbörja arbetet med att utveckla sina nationella åtaganden (NDC: er) mot större utsläppsbegränsningar som en del av en effektiv och välfungerande ambitionsmekanism under Parisavtalet. Ambitionsnivån i de nuvarande NDC:erna är för låg för att de uppsatta temperaturmålen ska kunna nås. Den globala översynen 2023 är central för att driva fram successivt minskade globala utsläpp i linje med vad vetenskapen kräver. De nordiska länderna ska verka för att världens ambitionsnivå höjs. EU behöver, liksom alla andra parter, se över sin NDC i ljuset av IPCC:s specialrapport kring 1,5 grader och resultatet från Talano-dialogen, som syftar till att bedöma parternas kollektiva ansträngningar i relation till avtalets långsiktiga utsläppsminskningmål. De nordiska länderna kommer tillsammans fortsatt att arbeta för att skapa dialog och förståelse mellan olika ländergrupper i klimatförhandlingarna.

¹ Danmark har gjort ett territoriellt förbehåll i Parisavtalet för Grönland

Internationellt samarbete är en nyckel för att nå Parisavtalets målsättningar. Parisavtalet introducerar nya internationella samarbetsformer under dess artikel 6. Norden har en tradition av att bidra till utveckling av internationella mekanismer för klimatsamarbete och bör även fortsatt bidra, bland annat till metodutveckling genom gemensamma studier och pilotverksamhet.

De nordiska länderna ska vara pådrivande i Montrealprotokollet för att bidra till minskade utsläpp av flourkolväten (HFC) globalt samt bidra till en hög ambitionsnivå vad gäller omfattningen av protokollet.

Arktis värms mer än dubbelt så snabbt som jordens genomsnitt och detta får omfattande konsekvenser för både samhällen och ekosystem. Arktiska rådets arbete med att stärka resiliensen och se på konsekvenserna av klimatförändringarna i nordområdena ska stödjas av Norden och de nordiska länderna ska spela en aktiv roll för att minska mängden klimatpåverkande gaser, inklusive de kortlivade (SLCP), i och till Arktis. Arbetet med dessa frågor måste föras vidare också i koalitionen för klimat och luft (CCAC).

För den internationella sjö- och luftfarten har en övergång till renare drift och utveckling av nya drivmedel satt fart men den behöver gå väsentligt snabbare. Nordiskt arbete i de internationella sjö- och luftfartsorganisationerna IMO och ICAO är viktigt, inte minst eftersom dessa utsläpp inte ingår i Parisavtalet samtidigt som utsläppen från internationell sjö- och luftfart riskerar att öka kraftigt.

3.2 Finansiering

Under perioden prioriteras att

- verka för en omställning av finansiella flöden så att de bidrar till en klimatresilient utveckling med låga utsläpp
- bidra till framgångsrikt genomförande av åtgärder som stöts av nordisk klimatfinansiering

De utvecklade länderna har en gemensam målsättning om att mobilisera 100 miljarder USD årligen till 2020 och att man förlänger detta åtagande till 2025. Till partsmötet år 2025 ska ett nytt kvantifierat mål slås fast med 100 miljardersmålet som golv. Samarbete mellan offentliga och privata aktörer krävs för att mobilisera privat klimatfinansiering och för att styra om finansiella flöden mot förnybara och fossilfria lösningar. De nordiska länderna är och ska fortsatt vara viktiga bidragsgivare till internationell klimatfinansiering, bilateralt och genom bidrag till de multilaterala miljö- och klimatfonderna samt genom att visa på innovativa lösningar.

3.3 Ramverk och styrmedel för minskade utsläpp

Under perioden prioriteras att

- utbyta erfarenheter inom Norden om policyunderlag och klimatpolitiska ramverk samt att sprida goda erfarenheter till andra länder
- arbeta för att EU:s utsläppshandel vidareutvecklas och görs mer effektiv samtidigt som förutsättningarna stärks för minskade utsläpp i den icke-handlande sektorn

- **arbeta med att identifiera hur den nordiska styrmedelsmixen kan bli mer effektiv och bidra till att minska riskerna för växthusgasläckage och snedvridning av konkurrensen**

De nordiska länderna ska samarbeta kring policyunderlag för omställning till ett samhälle med låga utsläpp av växthusgaser i Norden och globalt. Utvecklingsvägar, goda exempel och möjliga omställningar bör analyseras i syfte att nå låga utsläpp och ökade upptag av växthusgaser i enlighet med Parisavtalets långsiktiga mål.

Flera av Nordens länder har nu klimatpolitiska ramverk med långsiktiga mål på plats. Alla länderna har klimatlagar och genomförande pågår. Ett erfarenhetsutbyte bör påbörjas på nordisk nivå i syfte att lära av varandra.

Kraftiga utsläppsminskningar är nödvändiga såväl i de nordiska länderna som globalt fram till seklets mitt och därefter. Samarbete bör fortsatt ske kring effektiva utformningar och kombinationer av klimatpolitiska styrmedel. Att sätta pris på utsläpp är centralt. Därför behöver systemet med utsläppsrätter inom EU/EES fortsätta utvecklas för att stärka prissignalen och öka effektiviteten i systemet. Även på andra områden, exempelvis på transportområdet, krävs ambitiösa åtgärder på europeisk nivå för att driva på omställningen och säkerställa att klimatmålen nås.

För att nå kostnadseffektiva utsläppsreduktioner behöver regelverk och styrmedel utformas så att ineffektivitet och växthusgasläckage inte uppstår mellan länder. De nordiska länderna bör därför under perioden se närmare på den nordiska styrmedelsmixen. Goda kostnadseffektiva exempel på styrmedel bör lyftas fram och fortsatt spridas utanför Norden i syfte att inspirera och stödja andra länders klimatarbete.

3.4 Klimatanpassning

Under perioden prioriteras att

- **samarbeta kring erfarenhetsutbyte om klimatanpassning och utveckling av åtgärder för klimatanpassning**

Klimatförändringen innebär förändringar av temperaturen som påverkar havsnivån, ismältningen, syreinhållet i havet, nederbörden och ökad risk för extremväder. Detta får i sin tur konsekvenser för många områden i samhället och för ekosystemen. Mer nederbörd ökar risken för översvämning och kan även leda till ras, skred och erosion genom försämrad markstabilitet. Andra effekter av ett förändrat klimat är förändrad luftfuktighet, snömängd, värmebölja, torka, ökad risk för brand, sämre vattenkvalitet och risker för beståndet av olika arter och den biologiska mångfalden. Förändringarna i Arktis innebär särskilda utmaningar.

De nordiska länderna delar många av de utmaningar som ett förändrat klimat innebär och länderna kan arbeta tillsammans för att bygga resilienta och hållbara samhällen samt förvalta land och vatten med hänsyn till klimatförändringarna. Det finns ett växande behov av att klimatanpassa städerna och analysera hur de påverkar den omkringliggande omgivningen. Ett ökat nordiskt samarbete bör därför inledas för att dela kunskap och erfarenheter och för att bidra till utveckling av åtgärder för klimatanpassning samt till insikter om hur lösningar för klimatanpassning och minskade utsläpp av växthusgaser kan integreras.

3.5 Luftföroreningar

Under perioden prioriteras att

- vara pådrivande i luftvårdskonventionen (CLRTAP) för att bidra till minskade luftföroreningar i Norden, Europa och Arktis samt bidra till en hög ambitionsnivå vad gäller omfattningen av protokollen och framtida revideringar
- arbeta aktivt inom EU/EES för att fortsatt minska utsläppen av miljö- och hälsovådliga luftföroreningar
- samarbeta och utbyta erfarenheter i arbetet med att ta fram nationella luftvårdsprogram inom ramen för EU:s nya takdirektiv
- utöka kunskapen om effekter av luftföroreningar liksom om samband mellan luft och klimat samt arbeta för mer integrerade åtgärdsstrategier

Luftföroreningarna har minskat kraftigt i Europa och Nordamerika de senaste 30 åren. Försurningen har bromsats, det sker en återhämtning av ekosystemen och fisken börjar komma tillbaka i sjöar där den närmast varit utdöd. Trots detta och trots att länderna i Norden har en förhållandevis god luftkvalitet jämfört med andra länder så orsakar exponering av luftföroreningar fortfarande betydande skador på människors hälsa och på ekosystemen. Nedbrytningen av reaktivt kväve ökar inte i samma takt som den tillförsel som sker på grund av mänsklig aktivitet. Kväveföreningar ackumuleras därför i ekosystemen vilket leder till påverkan på klimat, försurning, övergödning och minskad biologisk mångfald. Dessa frågor behöver uppmärksammas i ökad utsträckning.

Luftföroreningar orsakar svåra hälsoproblem som hjärt- och kärlsjukdomar, luftvägssjukdomar och cancer. Barn är extra känsliga för luftföroreningar och påverkan är särskilt stark under spädbarnstiden. Förutom luftvägshälsan kan även den kognitiva utvecklingen hos barn påverkas. De källor som bidrar till dålig luftkvalitet lokalt är framför allt vägtrafiken och småskalig vedeldning. Störst problem finns i städerna. Såväl luftkvalitet som buller är viktiga element för en hållbar stadsutveckling. De nordiska länderna bör fortsätta att samverka, dels för att utbyta erfarenheter om bra metoder dels för att lära av varandra, undersöka nya styrmedel och öka ambitionen i EU:s regelverk.

De nordiska länderna påverkas av luftföroreningar såväl från Europa som från andra kontinenter. Samtidigt exporteras en del av de luftföroreningar som släpps ut i Norden. Även om stora framsteg har gjorts i det internationella luftvårdsarbetet så krävs fortsatt kraftfulla åtgärder för att minska utsläppen av luftföroreningar, bland annat för att klara de skärpta utsläppsnivåerna i EU:s nya takdirektiv. I genomförandet av takdirektivet ska länderna upprätta nationella luftvårdsprogram som visar hur de nya taken ska nås. Här kan de nordiska länderna inspirera varandra till åtgärder och styrmedel för att klara sina åtaganden. De nordiska länderna ska fortsatt tillsammans vara aktiva i arbetet med luftvårdskonventionen och bidra med kunskapsunderlag. Ökade kunskaper om hälsoeffekter behövs liksom om effekterna av reaktivt kväve, ammoniak och organiska ämnen som VOC.

De nordiska länderna bör också samarbeta kring åtgärder och instrument som kan minska utsläpp av klimatgaser, partiklar (inkl. sot), NO_x och andra luftföroreningar från

dagens och framtida sjöfart i Norden och Arktis. Internationella lösningar genom IMO är viktiga. Det behövs också styrmedels-, effekt- och kostnadsanalyser, inte minst inför internationella avtal och EU-direktiv, för reduktion av utsläpp av små partiklar och kväveoxid från de väsentliga källorna samt undersökningar om små (fina och ultrafina) partiklars emissioner, koncentrationer, miljöskador och hälsopåverkan.

4. Kemikalier - miljö och hälsa

Mål

- Det nordiska samarbetet har medverkat till att minimera riskerna för människa och miljö av kemiska ämnen och kemikalier i produkter
- Det nordiska arbetet har bidragit till att företag som tillverkar och använder kemikalier har fokus på substitution så att särskilt farliga ämnen så långt möjligt fasas ut.
- Det nordiska arbetet har bidragit till att öka kunskapen om farliga ämnen och utveckling av metoder för att bedöma och hantera risker med grupper av farliga ämnen
- Det nordiska arbetet har bidragit till att öka ambitionsnivån i kemikaliearbetet i EU och globalt
- Det nordiska samarbetet har bidragit till att sprida kunskap om farliga ämnen till konsumenter

Farliga ämnen i varor är ett växande problem. Den snabba omsättningen av varor som exempelvis hemelektronik, kläder och leksaker i vår vardagsmiljö ökar exponeringen för farliga ämnen. Flera forskningsstudier visar att ämnen som anses hormonstörande och cancerogena finns i människors blod, urin och bröstmjölk. För att reducera riskerna och skydda människan och naturen måste spridningen av farliga ämnen minska.

De nordiska länderna har länge varit föregångare när det gäller kemikaliefrågor. Genom tillsyn och ett aktivt förebyggande arbete med märkning, identifiering av risker med kemikalier och genom att byta ut farliga ämnen har positionerna flyttats fram. Nordiskt samarbete om kemikaliefrågor har varit särskilt framgångsrikt när det gäller påverkan, utveckling och genomförande av regler i EU/EES, bland annat REACH, och genom att driva på i det internationella samarbetet. Inriktningen ska fortsatt vara att åstadkomma en giftfri vardag. Särskilt fokus ska ligga på skyddet av barn, foster och människans fortplantning.

Försiktighetsprincipen ska vara grundläggande i arbetet med att förebygga risker med kemikalier. Ett viktigt steg är att arbetet inriktas på att, exempelvis genom företagens egen substitution, stoppa användning inom EU och import till EU av särskilt farliga ämnen i produkter och varor. Arbetet för att öka kunskaperna och för att information om sådana ämnen i produkter och varor ska finnas tillgänglig i leverantörskedjorna ska fortsätta. Inriktningen är att minimera och begränsa användningen av farliga ämnen. Det är också viktigt att följa och spåra ämnenas användning och deras förekomst i människan och miljön. Erfarenhetsutbyte inom Norden och i arbetet i förhållande till EU ska inriktas på dessa frågor. Arbetet med att ta fram uppgifter för kostnaderna om inga åtgärder vidtas (cost of inaction) ska fortsätta och stärkas.

För att nå en cirkulär ekonomi krävs giftfria kretslopp. Det nordiska samarbetet ska därför fortsätta att förstärka arbetet med att undvika återcirkulation av farliga ämnen.

Riskerna med nanomaterial och hormonstörande ämnen måste fortsatt uppmärksammas, bland annat genom utveckling av kunskapskraven och tillämplighet av testmetoder för

hälso- och miljöeffekter, samt andra relevanta krav inom EU-regelverken och internationellt via OECD. För tillsynsverksamhet är den ökande e-handeln med varor ett särskilt viktigt område att lyfta.

Kemikaliefrågor reglerade i annan lagstiftning, som förekomst i livsmedel och dricksvatten, bör uppmärksammas i det nordiska arbetet. Det gäller också andra hälso- och miljörisker som läkemedel i miljön där nordiskt samarbete om antibiotikaresistens redan pågår. Även kemikaliers och läkemedels påverkan på biologisk mångfald kan behöva uppmärksammas. De nordiska länderna ska även arbeta aktivt för teknikutveckling för bättre rening och omhändertagande av farliga ämnen.

4.1 Ämnens egenskaper och risker

Under perioden prioriteras att

- **förbättra kunskapen om ämnen, deras egenskaper och risker**
- **använda dessa kunskaper för att få företagen att i högre grad ersätta farliga ämnen med mindre farliga**
- **arbeta för att gruppansatser för farliga ämnen som medför risker förstärks i kemikalierregelverken i EU**
- **risker från användning av farliga ämnen begränsas och minimeras**
- **information om kemikalier i material, varor och avfall finns tillgänglig och används för att förebygga skador på miljö och hälsa**
- **samarbeta om tillsyn av kemikalier i varor och produkter, i återvinning och i internethandel**

Screening av ämnens förekomst i miljön och i människors vardag är viktigt eftersom det ständigt tillkommer nya ämnen som används i produkter och varor och vars farlighet inte utretts ordentligt. Det är centralt att tidigt upptäcka nya kemikaliehot och hindra att farliga ämnen kommer ut i miljön.

Kunskaper om ämnen och dess egenskaper och risker behöver tas fram snabbare och mer effektivt än idag. Detta kan bland annat ske genom att utveckla, använda och säkra genomförandet av nya test- och non-testmetoder liksom av nya modeller och verktyg.

Traditionellt sett hanteras ett ämne i taget. Hänsyn tas sällan till den samlade exponeringen av samma ämne eller snarlika ämnen från olika källor eller exponeringsvägar, så kallad kumulativ exponering. Att hantera ämnen gruppvis utifrån kemisk struktur, verkningsmekanism, egenskaper eller användningsområde kan leda till en kraftig förbättring av kemikaliearbetet.

Möjligheter att ta hänsyn till kumulativ exponering och kombinationseffekter behöver ingå i utvecklingen av metoder för gruppbedömningar av kemiska ämnen. De nordiska länderna ska fortsätta att bistå med beslutsunderlag där det är möjligt att vara proaktiva för att fler ämnen ska tas upp av EU.

En grundläggande komponent i det förebyggande kemikaliearbetet är substitution av farliga ämnen mot mindre farliga alternativ. Arbetet med substitution är dessutom innovationsdrivande och kan ge affärs- och exportmöjligheter för företag som ligger långt framme. Det nordiska arbetet kan bidra till att främja näringslivets eget arbete med substitution. Det nordiska samarbetet bör bidra till att särskilt farliga ämnen så långt möjligt fasas ut. Särskilt viktiga är mycket persistenta ämnen, särskilt högfluorerade ämnen, bisfenoler och andra hormonstörande ämnen samt neurotoxiska ämnen. Svårnedbrytbara, bioackumulerande och giftiga ämnen (PBT), allergiframkallande ämnen, ämnen som är cancerframkallande och mutagena och reproduktionsstörande (CMR) samt sådana ämnen som skadar hjärnan under utvecklingen ska så långt möjligt fasas ut.

Övervakning i miljön, samlad information om utsläpp och tillsyn av kemikalier och varor är centralt och även här bör nordiskt samarbete ske för att få fram bra metoder och uppmärksamma gränsöverskridande effekter. Information i de nordiska ländernas databaser över kemikalier ska användas som underlag i riskhanteringsarbetet, vid implementeringen av EU:s kemikalie- och växtskyddsmedelslagstiftning för att förhindra negativa hälso- och miljöeffekter, samt vid framtagning av internationella avtal.

Information om användningen av särskilt farliga kemikalier i material, varor och avfall ska finnas tillgänglig och användas av företagen som tillverkar och marknadsför kemikalier och av deras kunder för att förebygga skador på miljö och hälsa. Bättre informationssystem och större, effektivare kommunikation i leverantörsledet bör utvecklas. Den växande importen av varor med farliga ämnen nödvändiggör ett arbete på global nivå för att hantera problemen.

Information direkt till användare behövs till exempel genom märkning och nya medier. Särskild information om effekter för barn och gravida är viktigt. Här bör möjligheterna till nordisk samverkan undersökas.

4.2 Globalt kemikaliearbete

Under perioden prioriteras att

- **arbeta globalt för att stärka nya mål och strategier för kemikalier och avfall för att begränsa att särskilt farliga ämnen sprids internationellt**
- **arbeta för en bättre överföring av information om farliga ämnen**
- **särskilt uppmärksamma förekomsten och effekterna av kemikalier i nordområdena och Arktis**

Under perioden kommer viktiga ställningstaganden att ske i det internationella kemikaliearbetet genom att nya mål och strategier för perioden bortom 2020 utvecklas inom SAICM.

De nordiska länderna kommer att arbeta för att förstärka det internationella arbetet med att begränsa farliga ämnen, både inom ramen för Minamatakonventionen, Stockholmskonventionen och Montrealprotokollet (inklusive genomförande av Kigalitillägget) samt genom att verka för att andra farliga ämnen som sprids internationellt också ska kunna omfattas av globala överenskommelser. På så vis driver de nordiska länderna på substitution av farliga ämnen.

Eftersom merparten av kemikalieproduktionen i världen sker utanför EU/EES-området behöver ansvaret för att ta fram information om ämnens egenskaper, och att sprida den informationen, öka globalt. De nordiska länderna behöver fortsatt engagera sig i arbetet med testmetoder inom OECD samt verka för en ökad global tillämpning av kriterier för klassificering via GHS (det globalt harmoniserade systemet för klassificering och märkning).

Genom spridning i näringskedjan, långväga lufttransporter och på grund av avfall har farliga ämnen spritts i nordområdena i synnerhet i de arktiska ekosystemen. De nordiska länderna ska fortsatt uppmärksamma detta, särskilt i arbetet inom Arktiska rådets arbetsgrupper AMAP och ACAP.

Internationellt samarbete handlar också om att på olika sätt, bilateralt och multilateralt, stödja andra länder i deras arbete med att bygga upp och utveckla kemikaliearbetet. Här är de nordiska länderna ledande och ska fortsätta att erbjuda erfarenhetsutbyte och dialog med intresserade länder.

5. Biologisk mångfald

Mål

- Det nordiska samarbetet har bidragit till att stoppa förlusten av biologisk mångfald samt till ett hållbart nyttjande och minskad fragmentisering av natur- och kulturmiljöer
- Det nordiska samarbetet har medverkat till att öka kunskapen om effekter på den biologiska mångfalden av klimatförändringen och av olika klimatåtgärder
- Det nordiska samarbetet har medverkat till att Aichimålen nås och utvecklas till ett ambitiöst globalt ramverk efter 2020 samt integreras i arbetet med de globala hållbarhetsmålen och Agenda 2030
- Det nordiska samarbetet har medverkat till att öka kunskapen om ekosystemtjänster och till att ekosystemen kan leverera viktiga ekosystemtjänster
- Det nordiska samarbetet om natur- och kulturmiljöer som grund för friluftsliv och värdeskapande har vidareutvecklats

Biologisk mångfald är en förutsättning för människans överlevnad och välmående. Variationsrikedomen i naturen möjliggör hållbar odling och bruk av växande resurser, skapar förutsättningar för friluftsliv och bidrar till att dämpa klimatförändringarna. Naturen ger människan ekosystemtjänster som pollinering, kolinlagring och vatten- och luftrening. I Norden har människorna stor tillgång till naturen och kan förvalta naturvärdena bland annat genom skydd, restaurering, brukande, vård och skötsel. Tillgång till natur, friluftsliv och kulturmiljö utgör en viktig del i befolkningens välmående.

Förlusten av biologisk mångfald är en av de största utmaningarna i världen idag. Mångfalden har utarmats och naturen har fragmenterats på grund av bland annat exploatering, skogs- och jordbruk och föroreningar. Förbättringar har skett successivt, men det finns fortfarande behov av att öka skyddet av naturen, förbättra miljöhänsynen och att restaurera områden, exempelvis utdikade våtmarker. Hävd med slätter eller djurbete bidrar positivt och är en förutsättning för den biologiska mångfalden i dessa marker. Nya hot från etablering av invasiva främmande arter, sjukdomsspridning och klimatpåverkan har tillkommit. Det nordiska samarbetet ska bidra till att minimera hotet mot biologisk mångfald genom att exempelvis arbeta för ett långsiktigt skydd och ett hållbart brukande, restaurera och återskapa viktiga naturmiljöer, samt minska ingrepp i och fragmentisering av natur- och kulturmiljöer.

Många verksamheter påverkar den biologiska mångfalden och det är därför av stor betydelse att det utvecklas en ekosystembaserad förvaltning och att hänsyn till naturvärdena integreras i beslutsfattandet. Det är nödvändigt att utveckla en grön infrastruktur som säkrar landskapets ekologiska samband. Inriktning på ekosystembaserad förvaltning är viktig vad gäller beslut om markanvändning. Samarbete om metodutveckling kan till exempel gälla kartering och hur man värderar och tar hänsyn till ekosystemtjänster. Kunskapen om hur nordisk biologisk mångfald ska skyddas, skötas och förvaltas behöver stärkas.

Det finns många likheter mellan ekosystem och artpopulationer i de nordiska länderna och i många fall går populationerna över landsgränserna. Det ställer krav på samarbete för att förhindra spridning av invasiva arter och sjukdomsutbrott. Det finns kulturella och historiska likheter mellan de nordiska länderna vilket gör att flera problemställningar är likartade i de olika länderna. Detta innebär goda möjligheter för nordiskt samarbete om hur vi bäst skyddar, förvaltar och restaurerar naturen för att säkra den biologiska mångfalden och ekosystemtjänsterna. Pågående nordiskt samarbete om genresurser är också en viktig insats. Dessutom kan gemensamma förvaltningsmodeller utvecklas för sådana arter och ekosystem som är gränsöverskridande.

I det globala samarbetet om biologisk mångfald spelar CBD med Aichimålen, CITES och Ramsarkonventionerna stor roll. De nordiska länderna har bidragit till att den internationella panelen för biologisk mångfald (IPBES) inrättades. UNESCO:s världsarvskonvention och den europeiska landskapskonventionen är också viktiga. De nordiska länderna fortsätter att samverka i det internationella och regionala arbetet med biologisk mångfald. Arbetet bör inriktas på att syftet med konventionen om biologisk mångfald kan nås samt att detta integreras i arbetet med de globala hållbarhetsmålen och Agenda 2030.

5.1 Hållbart nyttjande av ekosystemtjänster

Under perioden prioriteras att

- **arbeta för att förvaltningen av biologiska resurser blir långsiktigt hållbar och utgår från en tillämpning av ekosystemansatsen**

Förvaltningen av mark och vatten, inklusive hav, ska ske utifrån ekosystemansatsen så att den biologiska mångfalden och ekosystemtjänsterna kan bevaras. Det innebär att anlägga ett helhetsperspektiv på bevarande av naturvärden och ett hållbart nyttjande av naturresurser med målet att säkerställa att användningen av ekosystemen sker inom naturens gränser. Detta gäller särskilt de areella näringarna men även planering och drift av vägar, stadsplanering, turism med mera. Helhetsperspektivet bör också tydliggöra kulturmiljöns samhälleliga betydelse för kulturella ekosystemtjänster såsom rekreation och naturupplevelser. De positiva hälsoaspekterna av fungerande ekosystem, särskilt i eller nära urbana miljöer, bör också tydliggöras.

Samarbete behövs med och mellan berörda sektorer för att nå låga utsläpp till luft och vatten, ett gott djurskydd med minimal användning av pesticider och antibiotika, hänsyn till markens långsiktiga produktionsförmåga och bevarande av hotade arter och bestånd.

5.2 Skydda naturen och bevara dess mångfald

Under perioden prioriteras att

- **samarbeta för att Aichimålen kan uppfyllas och tillsammans aktivt delta i processen avseende nya globala mål efter 2020 i konventionen om biologisk mångfald**
- **samarbeta för att biologisk mångfald och att natur- och kulturvärden bevaras i landskapet, bland annat genom utveckling av grön infrastruktur**

- samarbeta för att begränsa invasiva främmande arters spridning samt spridning av sjukdomar i naturen
- samarbeta för att tillvarata och utveckla attraktiva områden för friluftsliv
- samarbeta om kunskapsuppbyggnad gällande tillståndet och tendenser för arter och ekosystem i Norden

Det behövs både hållbara brukningsmetoder och långsiktigt skydd av värdefull natur. De nordiska länderna bedriver var för sig ett viktigt arbete för att skydda värdefull natur och för att nå Aichimålen. Därutöver behövs samverkan bi- eller trilateralt om ökat skydd i gränsområdena. En grön infrastruktur behövs för att bevara landskapets natur- och kulturvärden, biologisk mångfald och ekosystemtjänster - bland annat genom att ekologiska nätverk skapas. För att skydda naturen och bevara dess mångfald krävs fortsatta insatser för att bygga upp kunskapen om arter och ekosystem.

Aichimålen gäller till 2020 och arbetet med genomförande av de antagna målen och med utveckling av mål efter 2020 är centralt i det globala arbetet med biologisk mångfald. För de länder som är medlemmar i EU implementeras dessa mål bland annat genom EU: s strategi för biologisk mångfald. De nordiska länderna ska arbeta för ett effektivt genomförande i alla regioner och för att minst samma målsättning ska gälla framgent. Viktiga nordiska naturtyper är exempelvis arktisk natur, fjällområden, naturbetesmarker, slätterängar, skogar, sjöar, vattendrag, våtmarker, skärgårdar, kustområden och hav. Viktigt är också skydd av arter och ekosystem i Arktis samt arbetet för hållbar utveckling inom arktiska områden. Arbeta med biologisk mångfald inom Barentsrådet och Arktiska rådets arbetsgrupper CAFF och PAME bör stödjas.

Det har under senare år bedrivits ett nordiskt arbete för att begränsa invasiva främmande arters spridning, bland annat mårddhund. Detta arbete bör fortsätta. En snabb minskning av vissa arter, inte minst pollinerande insekter och musselätande dykänder, är problem som är gemensamma för Norden. I flera fall saknas entydiga svar om de bakomliggande orsakerna och det finns stora fördelar med ett nordiskt samarbete för att utreda och åtgärda dessa hot. De nordiska länderna bör också samarbeta om förvaltning av arter där det uppstår konflikter med hållbar användning av mark, skog och hav. Det är därför angeläget att fortsätta att samarbeta för att få ett bättre kunskapsunderlag för framtida åtgärder. Detsamma gäller spridning av sjukdomar bland olika arter i Norden. Det gäller även påverkan från marint skräp på faunan i de nordiska haven samt nedskräpning och slitage i områden med höga natur- och kulturvärden.

Kulturmiljöer och kulturlandskap är utsatta för hot från miljöförändringar och klimatförändringar. Det nordiska samarbetet bör också främja ett gott och ändamålsenligt skydd för unika kulturmiljöer och kulturlandskap.

Det är angeläget att det finns goda förutsättningar för ett hållbart friluftsliv och att natur- och kulturturism kan fortsätta att utvecklas. Det behövs också ett fortsatt nordiskt samarbete om värdet av friluftslivet, samt med att utveckla modeller för hållbar besöksnäring, särskilt natur- och kulturbaserad turism. Friluftslivet behöver vara inkluderande så att alla kan delta.

5.3 Klimat och biologisk mångfald

Under perioden prioriteras att

➤ **inrikta arbetet på att säkra biologisk mångfald och ekosystemtjänster i klimatarbetet**

Arter och ekosystem hotas av klimatförändringarna. Samtidigt är resilienta ekosystem betydelsefulla både för att begränsa utsläpp av växthusgaser och för att fortsätta anpassa landskapen till ett förändrat klimat. De konsekvenser som kan uppstå på grund av klimatförändringarna är exempelvis att arter försvinner eller att invasiva främmande arter sprids, att vattenföringen förändras i vattendragen, att havets salthalt och surhetsgrad påverkas och att ekosystem slås ut på grund av för höga temperaturer.

Klimatförändringarna går fortare i Arktis och utgör det största hotet mot naturen där. De nordiska länderna bör därför fortsatt stödja arbetet i Arktiska rådet med dessa frågor.

Det nordiska arbetet bör inriktas på att utveckla gemensamma metoder som säkrar bruket av ekosystemen eller förstärker deras resiliens. Robusta och motståndskraftiga ekosystem har särskilt stor betydelse vid ett förändrat klimat. Restaurering av ekosystem, bland annat av våtmarker, är väsentligt.

Nordiskt samarbete kan inriktas på att ta fram kunskap om hur ekosystemen kan brukas hållbart så att biologisk mångfald bevaras eller restaureras i ljuset av klimatförändringarna och behovet av klimatanpassning. Utarmningen av biologisk mångfald måste hejdas och vändas.

Erfarenhetsutbyte om lämpliga åtgärder bör också ske eftersom naturtyperna och klimatpåverkan är likartad i stora delar av Norden. Kunskapen behöver också vidareutvecklas kring våtmarkers och skogsmarkers påverkas av ett förändrat klimat och hur dess resiliens kan förstärkas. Skogsprodukter och biogrödor har också en viktig roll att fylla som ersättning för fossila bränslen och fossilbaserade material. I utvecklingen av bioekonomin är det viktigt att samtidigt utveckla och förstärka hänsynen till biologisk mångfald och andra ekosystemtjänster.

6. Hav och kust

Mål

- **Det nordiska samarbetet har bidragit till att den ekosystembaserade förvaltningen av havet har stärkts**
- **Det nordiska samarbetet har bidragit till att begränsa nedskräpning och tillförsel av föroreningar och skräp till havet, inte minst plast och mikroplast**

De nordiska länderna har långa kuster och närhet till hav som har stor betydelse för hälsa och välfärd. Ett friskt hav är en förutsättning för en hållbar blå ekonomi. Tillståndet för kustvatten och havet är mycket allvarligt. Ekosystemen och därmed havets ekosystemtjänster påverkas negativt av klimatförändringar, havsförsurning, ohållbart fiske, marin nedskräpning, miljögifter, buller och utvinning av mineraler. Havets resiliens försämras av klimatförändringar och havsförsurning och även havets förmåga att ta upp och bryta ner näringsämnen och gifter samt havets reglering av klimatet försämras. Därmed påverkas biologisk mångfald och människors hälsa. Marint skräp, inklusive plast och mikroplast, utgör ett hot mot kust- och havsbaserade näringar som till exempel fiske och rekreation, det vill säga en hållbar blå ekonomi. I Nordsjön är avvägningen mellan olje- och gasutvinning och miljöhänsyn en särskild utmaning. I Nordostatlanten och Ishavet är klimatförändringarna den mest akuta frågan med ökad havsförsurning och minskat istäck. Minskat istäck möjliggör ökad fartygstrafik och att marina resurser blir åtkomliga för storskalig exploatering. I Östersjön är övergödningen alltjämt ett stort problem. I alla nordiska hav behöver man arbeta för ett hållbart fiske, bland annat för att undvika överfiske och negativ påverkan på marina ekosystem. Målet är att ha ekosystem i balans och att minimera utsläpp av sådant som negativt kan påverka havens naturliga tillstånd.

För att kunna lösa många av utmaningarna krävs tvärsektoriellt samarbete då lösningarna ofta ligger inom andra samhällssektors mandat. Ekosystembaserad förvaltning av havet är nödvändigt för att förvalta och utveckla en hållbar blå ekonomi.

De nordiska länderna deltar i samverkan i de regionala havsmiljökonventionerna (HELCOM och OSPAR) och i FN utöver det samarbete som pågår i Arktiska rådets arbetsgrupp PAME och inom EU, till exempel genom EU:s strategi för Östersjöregionen. Nordiskt samarbete kan bidra med kunskapsunderlag om avfall, föroreningar och buller från fartyg, till exempel till IMO. Nordiskt samarbete är viktigt för att stödja det regionala och globala samarbetet bland annat med kunskaper om metoder och miljöeffekter. NEFCO är viktigt för att stödja arbetet med att reducera utsläpp till Östersjön.

6.1 Havet och de marina resurserna

Under perioden prioriteras att

- **bidra till att skydda och hållbart använda havet och de marina resurserna för hållbar utveckling i enlighet med FN:s hållbarhetsmål**
- **bidra till nya innovativa lösningar som kan återställa marina och kustnära ekosystem**

Havet och dess biologiska mångfald och ekosystemtjänster utgör en viktig resurs och bidrar till livsmedelsförsörjning, arbetstillfällen och ekonomisk utveckling. FN:s havskonferens 2017 placerade havsfrågan och hållbarhetsmålet om bevarande och hållbar användning av havet och de marina resurserna (SDG 14) i centrum. Det fortsatta genomförandet av detta mål bidrar även till framsteg inom andra mål i Agenda 2030. Det finns behov av att identifiera, förebygga och minska alla slags föroreningar i havet, hållbart förvalta, skydda och återställa marina och kustnära ekosystem, samt stärka genomförande, efterlevnad och god övervakning av nationella, regionala och internationella regelverk.

Folkrätten, som den uttrycks i UNCLOS, är det övergripande internationella regelverket för all aktivitet i havet. Frivilliga åtaganden och olika partnerskap från FN och övriga globala havskonferenser ska följas upp och nordiskt samarbete om genomförandet behövs. Det är också grundläggande med en ekosystembaserad och integrerad vatten- och havsförvaltning samt att stärka det regionala havssamarbetet.

6.2 Utsläpp av föroreningar och nedskräpning av hav och kust

Under perioden prioriteras att

- **förstärka insatserna mot tillflödet av skräp, inklusive plast och mikroplast, till havet och vid kusten**
- **samarbeta för att minska utsläpp av miljögifter till havet**
- **fortsätta arbetet med att minska övergödningen**

Merparten av föroreningar och skräp i havet kommer från källor på land. En "Source-to-Sea" (Källa-till-hav) ansats är grundläggande för att kunna förstå och åtgärda effekterna i havet av landbaserade föroreningar och marint skräp. Arbetet med säker kemikalie- och avfallshantering är centralt. Arbetet med hållbara städer och hållbart byggande är också viktiga. Globalt behövs genomförande av existerande instrument men även utveckling av ett internationellt ramverk för farliga kemikalier. Det är centralt att bidra till genomförandet av UNEP:s process för utvärdering av olika handlingsalternativ för att bättre kunna bekämpa marint skräp och mikroplaster, liksom till översynen av UNEP:s Global Program of Action for land based pollution to the Ocean (GPA).

Det nordiska plastprogrammet behandlade plastföroreningar till havet. Det behövs fortsatt arbete med att öka kunskaper och förbättra styrmedel för att minska belastningen. Det är viktigt med ett samordnat genomförande av OSPAR:s och HELCOM:s aktionsplaner för marint skräp samt att aktivt bidra till EU:s arbete för att minska miljöpåverkan av plast.

Miljögifter till haven sprids på flera sätt och ackumuleras i haven. Arbetet med att kartlägga nya risker, källor och spridningsvägar måste fortsätta liksom arbetet för att stoppa utsläppen av miljögifter. Köpenhamnsavtalet mellan de nordiska länderna om samarbete kring bekämpning av föroreningar till havet genom olja och andra farliga ämnen är fortsatt relevant.

I Östersjön är övergödningen ett centralt problem som behöver lösas. Dessa frågor tas upp i HELCOM:s åtgärdsplan BSAP och i EU:s ramdirektiv för vatten samt i

havsmiljödirektivet. EU:s strategi för Östersjöregionen kan stärka tvärsektorielt och regionalt kunskaps- och åtgärdssamarbete.

6.3 Ekosystembaserad havsförvaltning och skydd av marina områden

Under perioden prioriteras att

- arbeta för representativa, ekologiskt sammanhängande och väl förvaltade nätverk av marina skyddade områden, för att bidra till att nå överenskomna internationella mål
- stödja en ekosystembaserad havsplanering och förvaltning av marina resurser inklusive sektorsintegrering samt bidra till utveckling av en hållbar blå ekonomi
- verka för ett bindande avtal till FN:s havsrättskonvention för skydd av biologisk mångfald utanför nationell jurisdiktion (BBNJ-processen)
- verka för att bygga upp och dela kunskap om nordiska marina ekosystem

Att långsiktigt skydda och hållbart förvalta den biologiska mångfalden i havet och i kustområdena är nödvändigt för att nå hållbarhetsmålet för havet. Att skydda, planera och hållbart använda havet är i sin tur en förutsättning för utvecklingen av en hållbar blå ekonomi. Många aktörer har del i den regionala och globala havsförvaltningen och det behövs en förbättrad styrning och ökat samarbete både mellan sektorer och mellan olika nivåer. Det är viktigt att få till stånd ett implementeringsavtal till havsrättskonventionen UNCLOS för skydd av biologisk mångfald i områden även utanför nationell jurisdiktion.

Ett viktigt verktyg för att skydda den biologiska mångfalden i havet är inrättandet av representativa, ekologiskt sammanhängande och väl förvaltade nätverk av marina skyddade områden, vilket också är ett av Aichimålen. Detta bör ske i överensstämmelse med internationella förpliktelser inklusive genom kunskapsuppbyggnad och best practise. Det är angeläget att dessa nätverk aktivt planeras och utformas med hänsyn till klimatförändringarna. Ett annat centralt verktyg är ekosystembaserad havsplanering. Med en ekosystembaserad planering görs avvägningar kring hur ökad mänsklig påverkan och andra påverkansfaktorer på kust- och havsområdena (utsläpp, sjöfart, fiske, energi) ska hanteras för att samtidigt kunna skydda och bevara havets biologiska mångfald och ekosystemtjänster. Havsplaneringen kan bidra med att se hur olika lösningar bidrar till kumulativ miljöpåverkan. Det är den sammanlagda, kumulativa påverkan som är avgörande för hur stora konsekvenserna av nyttjandet av havet blir för miljön. Sektorsövergripande planering och sektorsintegrering är därför nödvändigt.

6.4 Hav och klimat

Under perioden prioriteras att

- uppmärksamma sambandet mellan klimatförändringar och havsmiljön i syfte att inkludera klimatförändringar och havsförurning i havsförvaltningen
- arbeta för att kopplingen mellan hav och klimat uppmärksammas inom klimatkonventionen

Utsläppen av växthusgaser påverkar klimatet, värmer och försurar havet samt leder till syrgasbrist i havet och kan leda till förändringar av havsströmmar. Klimatförändringarna leder till havsnivåhöjning och därmed till ökad sårbarhet för kustnära ekosystem och samhällen samt för möjligheterna att upprätthålla traditionella näringar. Det är av avgörande betydelse för den biologiska mångfalden i havet och i kustområdena att klimatförändringen hejdas och ekosystem restaureras och skyddas. Marin biologisk mångfald är av central betydelse för riskreducering och anpassning. Kustnära ekosystem har en enorm kapacitet att lagra kol samtidigt som de också kan läcka ut koldioxid om deras ekosystemsfunktioner försämras eller förstörs. I de nordiska länderna innebär klimatförändringarna att erosionen i kustområdena ökar.

De nordiska länderna kan tillsammans väcka frågorna i internationella fora och bidra med kunskaper. Frågor kring havets resiliens och klimatanpassning inkluderas även successivt i flera olika globala konventioner och processer, exempelvis inom CBD och UNEA. Inom FN:s klimatkonvention behöver kopplingen mellan hav och klimat och vikten av hållbart skydd och förvaltning av havens och kusternas ekosystem för att bibehålla havens resiliens uppmärksammas. Initiativet Ocean Pathway och deklARATIONEN Because the Ocean syftar särskilt till att tydliggöra havets roll i klimatarbetet inom klimatkonventionen, inklusive i medlemsländernas klimatåtaganden. Ett fortsatt aktivt deltagande inom Arktiska rådet är angeläget när det gäller utformning av marint skydd och förvaltning.

7. Genomförande

7.1 Ministerråd

De nordiska regeringarnas miljö- och klimatsamarbete styrs av ministerrådet för miljö och klimat (MR-MK) som består av de nordiska miljö- och klimatministrarna från de fem länderna Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Dessutom deltar en representant från Färöarna, Grönland och Åland. Ministerrådet har det politiska huvudansvaret för det nordiska samarbetet inom miljö- och klimatsektorn.

7.2 Ämbetsmannakommitté, arbetsutskott och sekretariat

Under ministerrådet finns ämbetsmannakommittén för miljö- och klimat (ÄK-MK) där tjänstemän från länderna ingår. Dessutom deltar en representant från Färöarna, Grönland och Åland. ÄK-MK har ansvaret för att samarbetsprogrammet genomförs.

Ämbetsmannakommittén består av ett arbetsutskott (AU). Nordiska ministerrådets sekretariat (NMRS) koordinerar samarbetet med det aktuella ordförandelandet och stödjer genomförandet av samarbetsprogrammet.

7.3 Arbetsgrupper

Genomförandet av samarbetsprogrammet sker framförallt i arbetsgrupper på expertnivå.

Följande fasta arbetsgrupper ska finnas under perioden:

Nordisk arbetsgrupp för cirkulär ekonomi (NCE)

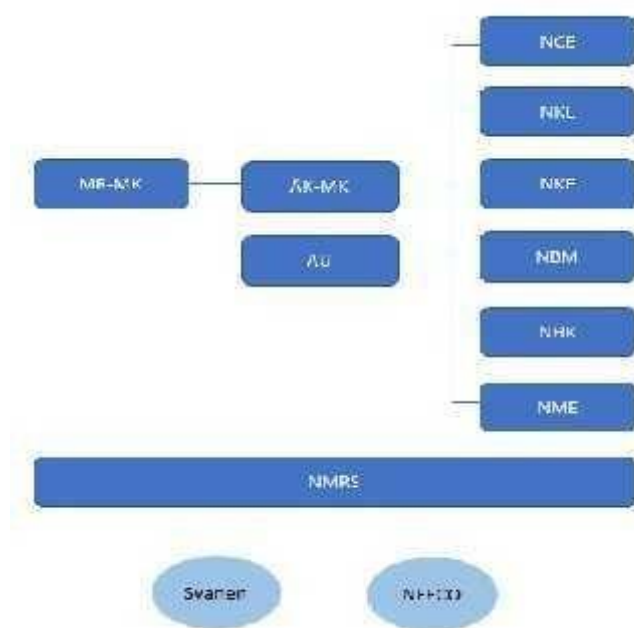
Nordisk arbetsgrupp för klimat och luft (NKL)

Nordisk arbetsgrupp för kemikalier, miljö och hälsa (NKE)

Nordisk arbetsgrupp för biologisk mångfald (NBM)

Nordisk arbetsgrupp för hav och kust (NHK)

Nordisk arbetsgrupp för miljö och ekonomi (NME) (gemensam med finanssektorn)

Arbetsgruppernas mandat bestäms av ÄK-MK. De tilldelas varje år en budget för sin verksamhet och rapporterar en gång om året till ÄK-MK om sin verksamhet. Arbetsgruppernas uppgift är att föreslå, stödja och genomföra konkreta projekt och insatser inom respektive ansvarsområde. Projekten ska bidra till nordisk nytta och mervärde.

Arbetsgrupperna ska samarbeta för att utnyttja synergier, fånga upp tvärgående frågor och för att skapa bättre administration, exempelvis genom samarbete i kluster. Tillfälliga grupper kan skapas under programperioden. ÄK-MK ska utvärdera om organiseringen av arbetsgrupperna ska ses över i samband med halvtidsutvärderingen. Om arbetsgruppen bedömer att undergrupper behövs kan ÄK-MK besluta att sådana inrättas. Budgetmässiga förändringar kan påverka genomförandet av samarbetsprogrammet.

7.4 Planering, uppföljning och utvärdering

De mål och prioriteringar som finns i programmet ska följas upp. Arbetsgrupperna ska i årliga arbetsprogram och rapporter beskriva hur de arbetar med de olika målen och prioriteringarna.

En samlad utvärdering av samarbetsprogrammet ska göras halvvägs in i programperioden.

7.5 Kommunikation och samarbete

En god, effektiv, öppen och dubbelriktad kommunikation är viktig för att nå framgång. Informerade val från olika aktörer är centralt för att få en effektiv miljö- och klimatpolitik. Ny kunskap måste inhämtas och förmedlas och goda exempel spridas. Sektorn ska fortsätta att bidra till att öka kunskapen och ständigt arbeta för att förbättra kommunikationen. Ett strategiskt kommunikationsarbete bör genomsyra verksamheten och olika och nya kommunikationskanaler bör användas för att få god spridning.

Information om miljöeffekter av olika policys bör spridas mellan sektorerna och möjligheterna att vidta åtgärder samt att främja innovativa teknik- och systemlösningar bör lyftas fram. För att åstadkomma effektiva lösningar för en hållbar utveckling behöver kommunikationen mellan länder och ländergrupper stärkas.

Ansvar för att ta hand om dagens utmaningar inom miljö- och klimatområdet ligger inte endast inom miljö- och klimatsektorn. Flera olika sektorer och politikområden behöver ta upp frågorna och det krävs ett omfattande tvärsektorielt samarbete för att åstadkomma förändring och omställning. Integration av miljö- och klimatfrågor i sektorsarbetet är centralt. Detta ställer krav på kommunikation mellan sektorerna.

Det är också angeläget att söka samarbete med näringslivet, civilsamhället, akademi och andra relevanta intressenter i arbetet med genomförandet av programmet.

Fristående samarbeten (faktarutor med länkar)

Svanen

Svanen är Nordens officiella miljömärkning. Det inrättades 1989 av de nordiska regeringarna och är ett oberoende miljömärke inom de nordiska miljö- och klimatministrarnas ansvarsområde. Nordiska ministerrådet ger ett årligt bidrag till Svanen.

Syftet är att ha en frivillig gemensam nordisk miljömärkning, som medverkar till att minska den börda som den dagliga konsumtionen lägger på miljön. Svanenmärket innebär att varors och tjänsters miljöpåverkan beaktas under hela livscykeln från råvara till avfall. Det ställs hårda klimat- och miljökrav men även krav på funktion och kvalitet. Arbetet samordnas genom Nordiska miljömärkningsnämnden (NMMN).

NEFCO

NEFCO (Nordic Environment Finance Corporation) är en internationell finansieringsinstitution som ägs av de nordiska länderna. NEFCO finansierar projekt med tyngdpunkt på Östeuropa. Syftet är att uppnå miljöförbättringar av intresse för de nordiska länderna. Nyligen har en ny strategi för NEFCO antagits där det anges att bolaget ska arbeta med fyra fokusområden: grön tillväxt, klimat, Östersjön samt Arktis och Barents. Varje land utser en representant i styrelsen som ansvarar för verksamheten. De nordiska miljöministrarna tar upp frågor om bolagets inriktning vid behov.

I det nordiska samarbetet finns dessutom två andra finansieringsinstitutioner. Nordiska utvecklingsfonden (NDF) som ligger under Utrikesdepartementen arbetar med att underlätta för klimatinvesteringar i låginkomstländer. Nordiska investeringsbanken (NIB) under finansdepartementen som finansierar projekt som förbättrar konkurrenskraft och miljö.

Nordiska rådets miljöpris

Miljöpriset ges årligen till en nordisk organisation, näringsverksamhet eller person som på ett föredömligt sätt har lyckats integrera respekten för miljön i sin verksamhet eller gärning eller som på annat sätt har gjort en extraordinär insats för miljön. Miljö- och klimatsektorn finansierar miljöpriset och handhar dess administration.

Lista över förkortningar och begrepp som används i texten:

ACAP	Arctic Contaminants Action Programme
AMAP	Arctic Monitoring and Assessment Program
BAT	Best Available Technology (e.g. in the EU IED- directive)
BBNJ	A potential legally binding instrument under UNCLOS on the conservation and sustainable use of marine Biological diversity of areas Beyond National Jurisdiction
BSAP	Baltic Sea Action Plan (under HELCOM)
CAFF	Conservation of Arctic Flora and Fauna
CBD	Convention on Biological Diversity
CCAC	Climate and Clean air Coalition
CITES	Convention on International Trade in Endangered Species of wild flora and fauna
CLRTAP	Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution
CMR	Substances classified as Carcinogenic, Mutagenic or Reprotoxic
GHS	Globally Harmonized System for classification and labeling of chemicals
HELCOM	The Helsinki Commission
HFC	Hydrofluorcarbon
ICAO	International Civil Aviation Organization
IMO	International Maritime Organization
IPBES	Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
MRV	Measurement, Reporting and Verification of greenhouse gases
NDF	Nordiska utvecklingsfonden
NDC	Nationally determined contributions
NEFCO	Nordiska miljöfinansieringsbolaget
NIB	Nordiska Investeringsbanken

NMN	Nordiska miljömärkningsnämnden
NO _x	Oxides of Nitrogen
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
OEF	Organization Environmental Footprint
OSPAR	Convention on the protection of the North East Atlantic
PAME	Protection of the Arctic Marine Environment
PBT	Persistent, Bioaccumulative and Toxic substances
PCB	PolyChlorinated Biphenyl
PEF	Product Environmental Footprint
RAMSAR	Convention on Wetlands
REACH	Registration, Evaluation, Authorization and restriction of Chemicals
SDG	Sustainable Development Goals within Agenda 2030
SLCP	Short-Lived Climate Pollutants
UNCLOS	United Nation Convention on the Law of the Sea
UNEA	UN Environment Assembly (see UNEP)
UNECE	United Nation Economic Commission for Europe
UNFCCC	United Nation Framework Convention on Climate Change
UNEP	United Nations Environment Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural organization
VOC	Volatile Organic Compounds